

erdiko kaira

Xabier Lete

“
Ez naiz inoiz
iraultzailea
izan”

IKOR KOTX / ARGAZKI PRESS

Osasun arazoez atsedean pixka bat eman zioten denboraldi batean egingo da elkarrizketa hau Xabier Leterekin, 2006ko uztailan. Zenbait galdera *Abestitzak eta poema kantatuak* (Elkar) liburuan inprimatu baziren ere, ez da sekula osorik irakurlearen eskuetara iritsi. Bere erantzun sakonekin, bizitzari nolako begiz so egiten zion azaltzen saiatu zen. Hil berri den honetan, Xabier Lete nor izan zen hobeto ulertzen lagunduko duen testigantza da elkarrizketa hau.

LANDER ARBELAITZ

*Ni naiz
Erreka zikinen iturri garbiak
Aurkitu nahi dituen poeta trixtea*

Nor da Xabier Lete eta nola iritsi da horra?

Lagunentzako eta jolaserako ona nintzen pertsona bezala oroitzen dut nire burua umetan. Hala ere, 16 urtetik aurrera, bere buruari galderak egiten zizkion tipo bakarti eta melankolikoa bihurtzen hasi nintzen. Gero, irakurtzeari ekin nio-

nean, areagotu egin ziren galdera horiek eta horrekin, bakarrik ibiltze hori. Garai haietan, Oiartzunen talde lanetan ibiltzen nintzen, Larraun antzerki taldean adibidez.

Tarragonako unibertsitate laboralera joan zinen peritajea ikastera, aitaren ametsa betetzera. Nola amaitu duzu poeta?

Batxilergoa ikasten ari nintzela literaturara eta filosofiara oso emandako irakasle bat nuen eta

hark sartu zidan zaletasuna. Buruan sartu zitzaidan letrak ikasi behar nituela, eta ahal bazen, filosofia. Euskal Herrian Deustuko unibertsitatea bakarrik zegoen, baina garestia izateaz gain, Bilbon zen. Ez zegoen gaur egungo erraztasunik ikasketak egiteko, eta bekak lortzea zaila zen. Nire aita peritu aritzen zen lanean Pasaian, fundizioa moldatzailea zen. Berak ikaragarritzko ilusioa zuen nik ikasketa teknikoren bat egiteko, eta orduan, bide bakarra Tarragonako Unibertsitate Laboralera joatea izan zen. Beka bat eskatu eta hara joan nintzen. Peritaje ikasketen lehen hiru urteak nolabait eraman nituen, eta tira! Gero espezialitatea aukeratu behar izan genuen eta nik mekanika aukeratu nuen. Oker bat izan zen. Beharbada, beste zerbait aukeratu izan banu, agian zer edo zer egingo nuen. Kontua da oso nota txarrak ateratzen hasi nintzela eta etxera etorri nintzela. Aita asko tristatu zen. Etxean haserreak ere izan genituen. Lan bat aurkitu nuen Pasaian. Nire kabuz irakurtzen hasi nintzen, antzerkia ikusten, zinemara etortzen, idazten. *Zeruko Argian* kolaboratzen hasi nintzen, eta gero, poesia idazten.

Eta zerk eraman zintuen kantura?

Nire emazte zen Lurdesek. Egia esan nik ez nuen kantatzeko ez susmo, ezta asmorik ere. Niri umetan, koroan sartzeko proba batzuk egitera joan ginenean, Oiartzungo organista Don Pablo Irigoienek esan zidan ahotsa oso zakarra neukala, eta ez ninduten hartu. Aurre istorio horrekin, kantuaren bidea itxia izan dut beti.

Dena den, Oiartzunen nengoela, antzerkia, *Zeruko Argian* eta poesia idazten nembilela medio, kanta berrien mugimendua ezagutu nuen. Lurdes, Lertxundi... Julen Lekuonak jarri ninduen kontaktuan Ez Dok Amairuko kantariak izango zirenekin. Horiek 1965 urtean hasi ziren. Nik 21 urte nituela bilerak egiten hasi ziren, mugimendu bat taxutu zezaketen ikusten ari ziren. Ea bilere-tara joango nintzen esan zidaten eta artistentzat hitzak idaztea izan zen hasieran nire lana. Lurdesek beti zirikatzen ninduen, ea zergatik ez nuen kantatzen. Gitarra jotzen ikasten hasia nintzen eta zerbait prestatu nuen, baina jotzeko inolako asmorik gabe. Kontua da, 1966ko martxoaren

26an, Segurako kantaldian Lekuona, Lurdes eta Lertxundik kantatu behar zutela eta Lertxundi gaixotu egin zela. Ea zergatik ez nuen kantatzen galdetu zidaten eta han atera nintzen lehen aldiz. *Poeta Horiek* eta *Lore Gorrien Balada* kantatu nituen, baita Uztapideren eta Xalbadorren bertso batzuk ere. Hor hasi zen dena. Gero soldaduskarra joan behar izan nuen, baina itzuleran, kantaldietan parte hartzen hasi nintzen.

Zer da zuretzat poesia?

Esan ezin dena nolabait esaten saiatzea. Poesia idazterakoan, gutxitan esaten diozu zeure buruari “halako gai hartaz idatziko dut”. Barruan daromatzaun eta zehaztea askotan zaila den sentimendu, hunkidura eta minak hitz batzuetara eramatea da, batez ere, poesia. Niretzat hori oso zaila da; lortzen baduzu, eta ateratzen bada, oso ederra. Askotan esan izan didate, “poema hartan zer esan nahi huen?”, eta nik ez dut jakin izan azaltzen. Nik bakarrik dakit zer esan nuen eta batzuetan zer esan nahi nuen azal dezakedan arren, beste batzuetan ezin dut.

Zure poesiak eboluzio luzea izan du...

Hasieran, gaztetan, poesia garratz xamarra idazten nuen, ironikoa... modu kritiko eta sarkastikoan. Gizarte gaiez idazten nuen, nire inguruko gizarteaz. *Egunetik egunera*, *orduen gurpilean* nire lehenbiziko liburuan, lehen atala egunerokotasunari eginiko kritika zen. Familietako bizimoduaren tristurak, Elizara bere burua asko emandako pertsona batzuen jokaerak...

Gero aldatzen hasi nintzen eta *Bigarren poema liburuan*, poema surrealista goak zeuden. Ez ziren hain zehatzak. Fantasiarekin eta nire barnean neramatzan irudi ero batzuekin jolasten hasi nintzen.

Urrats Desbideratua hirugarren liburutik aurrera, poesia kontzeptualagoa idazten hasi nintzen. Pentsamenduak, gogoetak, urradurak... Nire poesian badaude amestutako lurraldeak eta amestutako kostaldeak. Egingo ez dituzun bidaiak. Ihesaren ideia, beharra, hori dena manifestatzen hasi nintzen.

Eta azkeneko bi liburuetako poesia, *Biziaren ikurrak* eta *Zentzu antzaldatuen poemategia* liburue-

“Umetan, koroan sartzeko proba batzuk egitera joan ginenean, Oiartzungo organista Don Pablo Irigoienek esan zidan ahotsa oso zakarra neukala, eta ez ninduten hartu. Aurre istorio horrekin, kantuaren bidea itxia izan dut beti”

“Tipo zuzena izan nahi nuen, eta ez nintzen hain tipo zuzena izan beti. Leialtasunez jokatu nahi izan nuen maite nituenekin, eta ez nintzen leiala izan”

takoa, barnekoa eta espiritualagoa zela uste dut. Bizitzaren sufrimendutik sortutakoa. Poesia filosofikoagoa. Poesia hertsia edo hermetikoa esaten dena. Kulparen kontzientzia ere asko islatzen dut, nik asko izan dudana sentsazioa.

Kulparen kontzientzia, sufrimendua, malenkonia, tristura... Inoiz entzun izan dizugu zuen belaunaldi-koak tristeak izan zinetela gaztetan. Pertsona ezkorra al zara?

Dena ukatzen duena da ezkorra. Esperantzari bideak ixten dizkiona. Nik ez dut uste baikortasunari bideak guztiz itxi dizkiodanik. Esperantza behar dut, etsiperatuta bizitzea ez baitut eramaten. Aitortzen dut, bai, ni pesimista izan naizela oso gaztetatik. Halakoa naiz nire bizitzan bizitu ditudan pasarte batzuetan nik nahi nukeen mailan egon ez nintzelako. Tipo zuzena izan nahi nuen, eta ez nintzen hain tipo zuzena izan beti. Leialtasunez jokatu nahi izan nuen maite nituekin, eta ez nintzen leiala izan.

Gero, gizartean zenbat hutsune zeuden ikusten hasi nintzen, zenbat porrot eta kontraesan. Horrek egin ninduen pesimista. Nik bizitza honetan oso gauza politak ikusi ditut, bizitu ditut, jaso ditut, ontasun asko, kariñoa... Irakaspen oso onak. Baina gero *koletilla* ikusten duzu, joera badagoela, gauza onak ere txarrera joateko; usteltzeko.

Pesimismo horren talaiatik ikusten al duzu gizakia?

Pesimismo ontologikoa dei genezakeena, kontzepzio hori, badut. Gizakia pertsona eroria da. Katolizismoan, bekatu originalaren ideia hori hor dago. Bekatu originalaren zama hori San Agustinek asko azpimarratu zuen; baina donatistak eta beste zenbait kristau ideia horren aurka zeuden; bidegabekieriazat zeukaten ideia hori. Baina, paradisua galtzearen ondorioz datorren erru originalaren arazoa bazterreraz utzirik ere, gizakia izaki eroria dela pentsatzen dut, iluna, urratua, arriskutsua. Berdin izan daiteke goxo, leial, zuzena, graziaz jantzia, edo krudela, zakarra, faltsua, gogorra. Eta iluntasun hori, sortzeko iluntasuna, norberaren barnean dago. Horregatik, betidanik pesimista izan naiz. Halako

hondo ilun bat izan dudala aitortzen dut, eta beti hor dagoela.

Izan al da Lete sekula iraultzaile?

Ez. Gure garaietan iraultzaile hitzak, niri batere gustatzen ez zitzaizkidan konnotazio jakin batzuk zituen. Eta gainera, niri iraultzak ez zaizkit gehiegi gustatzen. Egitura bat ipurdiz gora jartzea da iraultza, modu bortitzean. Horrela ulertu ditugu iraultzak. Ni ez naiz iraultzailea izan ez tenperamentuz, ezta arrazoi etikoengatik ere. Gainera, uste izan dut askotan onura baino kalte gehiago ekarri izan dutela, iraultzek agerian uzten dituztelako pertsonak daramatzan alde txar asko. Bortizkeria, gogorkeria...

Ez al zuen ba Ez Dok Amairuk nolabait hankaz gora jarri ordura arteko kultura ikusteko modua?

Gu kantariak ginen, sena poetiko eta artistikoa genuen eta horri bide ematen genion. Konturatu ginen euskal kultura sustatu, garatu eta ekoizpen bat lortu behar genuela. Nolabait, guk jaso genuen abestigintza modernizatu. Batzuk kantuan hasi ginen, beste batzuk poesia idazten, beste batzuk antzerkian, beste batzuk ikastoleta-ko mugimenduan... ez nuen mugimendu iraultzaile bezala ikusten.

Eta erresistentzia gisara?

Ezta erresistentzia bezala ere. Batzuek zioten gu “Francoren aurkako erresistentziaren zutabe bat” ginela eta hori ez zait sekula gustatu izan. Egiten genuen lan horrek alderdi hori ere bazuela badakit, eta jendea horregatik ere etortzen zela. Politika giroan benetan bizitu ezin zena, eta esan gabe zeuden kezka eta arazo asko manifestatzen ziren kontzertuetan. Halere, ez dut uste horrek bestea jaten zuenik eta ez dut uste ona denik bakarrik alde horretatik ikustea. Laboa eta Lertxundi, adibidez, urteek eta lanak erakutsi dute artistak zirela, zer esana bazuen jende ona.

Sormena zegoen beraz.

Sormen poetikorik egon izan ez balitz frankismo garaian ez zen sortuko ez kanta ez poesia berri-rik. Sormen horri garrantzi handia eman

“Gizartean zenbat hutsune zeuden ikusten hasi nintzen, zenbat porrot eta kontraesan. Horrek egin ninduen pesimista”

“Niri iraultzak ez zaizkit gehiegi gustatzen. Egitura bat ipurdiz gora jartzea da iraultza, modu bortitz batean”

”

zitzea, eta beste ikuspegi batetik jendea hasi zen gauzak egiten, literaturaren eta artearen autonomia batekin. Bernardo Atxagak ez dut uste *Etiopia* diktaduraren aurkako erreakzio gisa idatzi zuenik.

Zeruko Argia, Muga eta Garaia aldizkarietan ibili zinen urte luzez. Dena den, zuk ez duzu gustuko elkarrizketatua izatea...

Hori egia da. Kazetari denek ez duzue lan bera egiten, eta batzuen lana elkarrizketak lortu eta egitea da. Berdin du zientzialari, politikari, artista edo futbolariari. Kontua elkarrizketak egitea da eta hor zenbaitek elkarrizketa genero erraz bezala hartu duela iruditzen zait.

Horrez gain, elkarrizketak ez zaizkit gustatzen, kazetariengatik baino, nire buruagatik. Oso mesfidatia naiz, desorekatu egiten bainaiz. Badakit gauzak esaten ditudala behar ez diren bezala. Motz geratzen naizela batzuetan, beste batzuetan pasa... Horregatik ez zait gustatu izan elkarrizketak ematea, eta are gehiago azken urte hauetan. Baina beno, ikusten duzu, batzuetan ematen ditut.

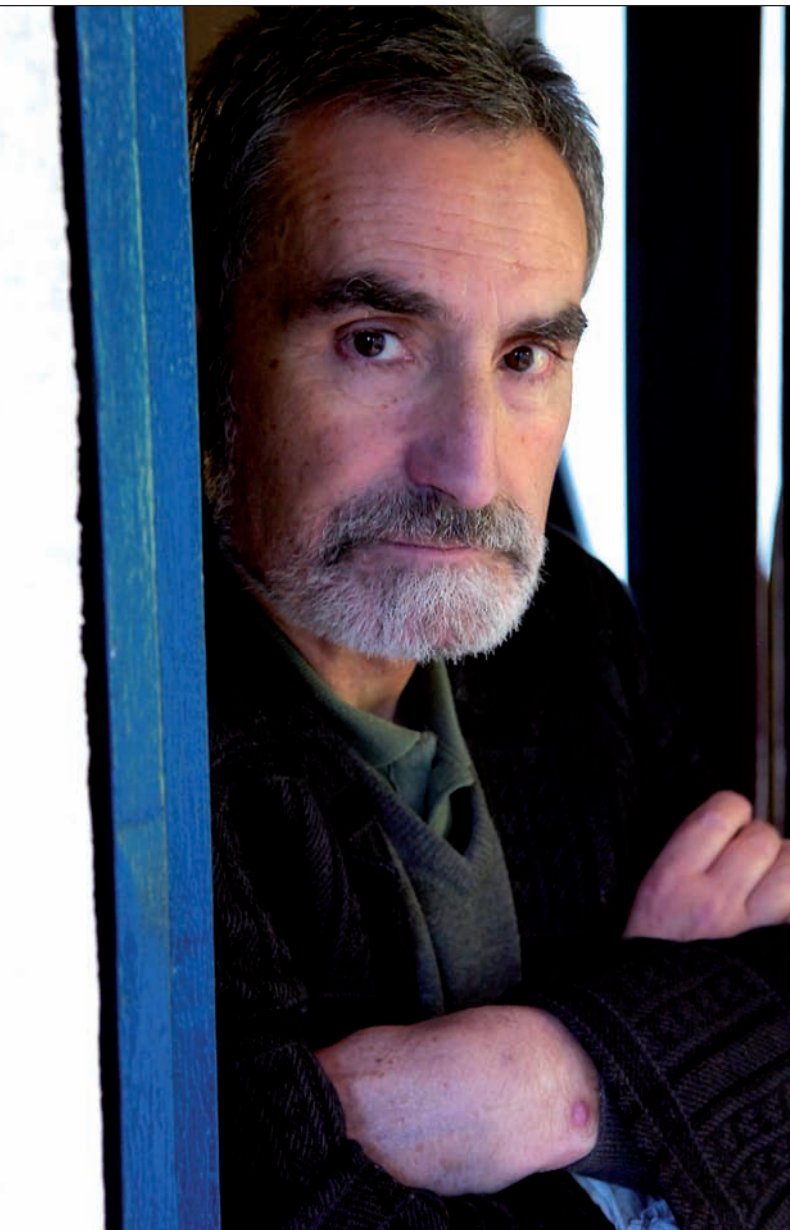
Duela urte asko, elkarrizketa batean, gogor zenioen zure erreferentzia guztiak euskaraz daudela eta zure komunitatearen hizkuntza uztea ez zitzaizula egoki iruditzen.

Euskalduna naiz sortzez eta nire inguruan dena euskaraz izan da. Alde horretatik euskaltasunaren sustraiak hor ditut. Gero, nire euskaltasun hori urteetan landu egin dut, irakurketarekin, solasarekin... badut ezagutza esateko ni euskalduna naizela.

Dena den, esango nizuke, ni euskalduna naizela batez ere. Gauza batzuk idaztea eta esatea asko kostatzen zait euskaraz ez bada. Nire buruari ezin diot esan euskalduna bakarrik naizenik, gaztelania-eta niretzat txinera bezain urrunak direnik. Hori ez da egia. Euskara nire hizkuntza da, eta gaztelania ere bai. Eskola guztia gaztelaniaz egin dut, zorionez edo zoritxarrez, irakurri ditudan idazle asko eta asko –ez bakarrik espainiarrak, kanpokoak ere bai– gaztelaniaz izan dira, edo frantsesez zerbait. Azkenaldi honetan katalanez ere ari naiz irakurtzen. Irakurri izan dut italieraz ere bai. Beste hizkuntzarik ez dakit.

Euskaran kokatzen naiz lehenik, baina beste hizkuntza batzuekin batera. Esaldi bat askotan errepikatzen dut eta topiko bihurtzen ari zait. Koldo Mitxelenak behin esan omen zuen, gazte-

IMANOL OTEGI / ARGAZKI PRESS

Elkarrizketak ez zaizkit gustatzen, kazetariengatik baino, nire buruagatik. Badakit gauzak esaten ditudala behar ez diren bezala. Motz geratzen naizela batzuetan, beste batzuetan pasa...

“Kantari batek zenbat kanta egin behar ditu? 60, 70, 80? Hortik gorakoak soberan daudela esango nuke. Nahikoa da sei, zazpi edo zortzi diskorekin”

lania ere hemengo hizkuntza dela, eta nire ustez ongi egia da. Iparraldeko batek frantsesarekin esan zezakeen bezala.

Euskal kantaldien eboluzio nabarmena bizitu duen belaunaldikoa zara...

Hasi ginenetik duela 20 urte ingurura gertatu zen aldaketarik handiena. Alde batetik, orduan, euskal kanta hasi zenean, oso baliabide eskasekin jokatzen genuen. Musika laguntzarik gabe, aberastan gutxirekin, hornidura aldetik, janzte aldetik... Ni gogoratzen naiz nola aritzen ginen gure gitarroarekin, Ez Dok Amairuren garaietan. Gero, Lurdes eta biok, asperu egin ginen arte. Azkenean lortu genuen Antton Valverdek pianoarekin laguntzea, eta orduan arnasa hartu genuen.

Nik uste dut batez ere formalki eta baliabideen aldetik aldatu dela egoera. Egun gauza ezberdinak egiten dira, eta badago jende trebea musikan. Orain gauzak ongi egiten dira eta hori da aldaketarik handiena.

Zer esango zenidake zure obra guztiari buruz orokorrean galdetuko banizu?

Nik gutxi kaleratu dudala. Poesia liburuak bost [*Abestitzak eta poema kantatuak* (2006) eta *Egun-sentiaren esku izoztuak* (2008) liburuak elkarrizketa egin ondoren argitaratu zituen] eta nire kantekin bospasei disko. Gero bertsolaritzari buruzko disko batzuk, eta azkenik, Antton Valverderekin bikoitz bat. Long Play delakoak dira nire bost disko horiek, baina lehenago bazeuden txikiak, lau kantakoak. Horietatik disko handietara gutxi eraman nituen, *Lore Gorrien Balada* eta abar.

Ez naiz ekoizpen handiko poeta izan ezta kantaria ere, baina ez diot garrantzirik ematen horri. Batzuetan pentsatzen jartzen naiz eta nire buruari galdetzen diot: Kantari batek zenbat kanta egin behar ditu? 60, 70, 80? Hortik gorakoa soberan daudela esango nuke. Nahikoa da, sei, zazpi edo zortzi diskorekin. Jacques Brelek hamar edo hamaika disko egin zituen. Ni alferragoa naiz.

Dena den, uste dut, ekoizpen handiegia ere ez dela ona. Lehengoan irakurri nuen, ez dakit egia edo gezurra den, baina Bob Dylanek bostehun kanta inguru eginak dituela [450 bere webgunear

ren arabera]. Ez da posible pertsona batek barruan 500 kanta egiteko materialik izatea. 500ekin esan nahi duzuna 50ekin esan zenezake. Eta ez baduzu esan, ez duzu esango.

Poema liburu eta diskoek gain, bertsolaritzaren antologia egin zenuen. Nolatan?

Beti gustatu izan zait bertsolaritza, nahiz eta ez den nire lehenengo generoa. Herriko festetan, meza nagusia entzun ondoren, bertsoak entzutea izaten zen festa guztietako momenturik nagusia. Orduko bertsolaririk onenak etortzen ziren Oiartzuna: Uztapide, Basarri, Xalbador, Mattin... baita gero gazteagoak ere...

Kantaldietan beti abestu izan ditut bertsoak. Hala ere, Oiartzunen behin, kontzertuaren bigarren zati osoa egin nuen bertso zaharrekina eta orduan, Joxerra Garziarekin hasitako kontu batetik, ETBkoei bururatu zitzaizen bi programa egin behar zituztela, *Kantuz Bizji* izenarekin, euskal kanten historiari buruz. Imanol Larzabal zen aurkezlea, eta gero bertso zaharrei buruzko antologia egin genuen. Gero Elkarrekoek disko-etara eraman zuten.

Urteak zeneramatzen Lurdesek eta zuk gaixo. Zer erakutsi dizu bizitzaren alde eriak?

Dena erakutsi dit. Gizatasunaren eskolarik sakonenetakoa, gaixotasunaren eta sufrimenduaren esperientzia dela uste dut. Batzuen iritziz, ezkorra eta masokista naiz gauza hauek esaten ditudalako. Ez. Ni plazerzalea naiz eta bizitzaren poza asko maite dut. Baina bizitzan esperimentatu duzunean plazer adina oinaze, esperientzia horrek, gaixotasun eta sufrimenduak, asko markatzen zaitu. Askok hausten zaitu. Ikasten duzu, alde batetik, lehenagotik ere bazenekiena, baina geroago konprobatzen duzuna. Gizakia zein ahula eta hauskorra den. Eta horretatik guztitik bizitza begiratzeko eta harremanak bizitzeko modu apal eta errukitsuago bat sortzen zaizu.

Horrez gain, Lurdes eta nire harremanari dagokionean, gaixotasuna, sufrimendua eta elkarren behar sakona guztiz erabakiorrak izan ziren: oso sakon lotu gintuen, eta maitasunaren ikuspegi berriak zabaldu zizkigun. Nik uste dut sufrimenduaren esperientzia dela gizatasunaren giltza.

“Gizatasunaren eskolarik sakonenetakoa, gaixotasunaren eta sufrimenduaren esperientzia dela uste dut. Sufrimenduak asko markatzen zaitu, ikasten duzu”

“Euskal literatura irakurtzen dut eta egungo espainiar literaturarik, berriz, ez. Ez dut uste egile interesgarririk dagoenik, eta egotekotan, oso gutxi. Klasikoak bai, irakurri ditut”

Zehaztu al zenezake gehiago hori, mesedez?

Ni ulertzeko hau ulertzea garrantzitsua da: plazera, satisfazioa, lorpenak, garaipenak, erotismoaren kunplimendua... horiek denak pertsonaren heldutasuneranzko bilakera oso garrantzitsuak dira. Baita ospe pixka bat lortzea ere eta nagusitasun intelektuala.

Hala ere, bizitzaren une batean konturatu ginen plazerak eta gozamenak baino gehiago lotzen dituela bi pertsona gaixotasunak, sufrimenduak eta porrotak. Bizitzaren irakaspak sakonagoak dira. Nire esperientziaren ondorio bezala esaten dut, biok gaixo egonik, sortzen den kontzientzia berri horrek, bi pertsonak elkarrengana sakonago eta seguruago lotzen dituela. Hala ere, ikuspuntu hori batzuei ez zaie gustatzen. Irainduak sentitzen dira bizitzaren alderdi ilunez mintzatzen bazara. “Ze masokista, ze pesimista”, esan izan didate.

Lurdes eta ni jakintsuago, sendoago, egiaziago eta lotuago egin gintuen sufrimenduak. Pozarekin, gainera, beti dago itzal ikaragarri bat: dugun hau galtzen badugu, zer gertatuko da? Elkarrekin jarraituko al dugu? Horren erantzun bakarra oso dramatiko da, sufrimenduaren egia. Ez diot inori desiratzen, baina hala da. Sufrimenduak lotu dituenak, eta leial iraun dutenak, betiko lotuta daude.

Horrek guztiak ba al du eraginik edo zerikusirik erlijioarekin? Zu ez zara beti fededuna izan.

Ni gaztetan hasi nintzen erlijioaren praktikak bazterrean uzten, baina gaztetan sinestunak ginen, praktikatzen genuenak. Lurdesek nik baino urte gehiagoz praktikatu zuen. Gero fedea erabat galdu nuen. Arrazoi aldetik, eta psikologikoki ere, iruditu zitzaidan ez nuela horrelako loturarik behar.

Geroago, Lurdesek eta nik gogoeta batzuk egin genituen, eta berak ere praktikatzeari utzi zion. Hala ere, nik uste dut Lurdesek ez zuela sinesmena erabat alde batera utzi.

Baina hogeit urte pasa ondoren, ni 1989an oso gaizki egon nintzenez, hiltzorian, federa itzuli ginen. Pixka bat hobetzen hasi nintzenez, egun batean, Lurdesek galdetu zidan: “Zuk hiru hilabete hauetan, hain gaizki egon zarenean, otoitz

egin al duzu?”. Eta nik baietz. Egia zen. Berak esan zidan berak ere erreztatu zuela, eta ez zitzaioa bidezkoa iruditzen egun haietan otoitz egin bagenuen gero mutu geratzea. Arrazoi oso eman nion. Eta horrela hasi ginen berriro elizkizunetara hurbiltzen eta fededun bezala bizitzen.

Hala ere, egin dudak hori kontakizun luzeago baten laburpena baizik ez da. Bitarte horretan, agnostiko moduan bizi ginelarik, izan genituen esperientzia harrigarri, ia mistikoak. Leirera igotzen ginenean, adibidez, beneditarren otoitzak eta kantak entzutera, eliza hartako isiltasunean zela... *Bezperak, Konpletak, Salbea...* Batzuetan elizatik txundituta irteten ginen gure buruari galdetuz: Zer gertatzen da hemen? Zer misterio, zer presentzia arraro? Esan behar da, gainera, Leireko udako gauak harrigarri ederrak izaten zirela: hango haizearen txistua, isiltasun sakon baina murmurio-tsua, Aragoi aldeko mendien kolore urdinak...

Norbaitek esan dezake hori dena estetika zela. Estetika zen, bai, baina baita zerbait gehiago ere. Blaise Pascal pentsalari frantziarrak idatzi zuen bezala, “argudioak ditu bihotzak adimenak atzematen ez dituenak”.

Juan Mari Lekuonak ere izan zuen zerikusirik horretan guztian, ezta?

Oso gaizki egon nintzen momentu batean, Lurdesek Juan Mari Lekuonari deitu zion, nire laguna izateaz gain, apaiza zelako. Etorri zen eta azken oliadura ematea nahi nuen galdetu omen zidan. Ni ez nintzen ohartu. Medikuek esaten zuen broma-antzean, baina serio, “hemen zer mirari gertatu da? Zure lagun bat etorri zenetik, asko egin duzu hobera”. Kontua da Lekuona hurrengo batean etorri eta azaldu zidala, bigarren aldiz bataiatu izan banindu bezala jokatu zuela. Kontsolamendu bat zela. Orduetik Lurdes eta biok sinestun bezala bizitu gara.

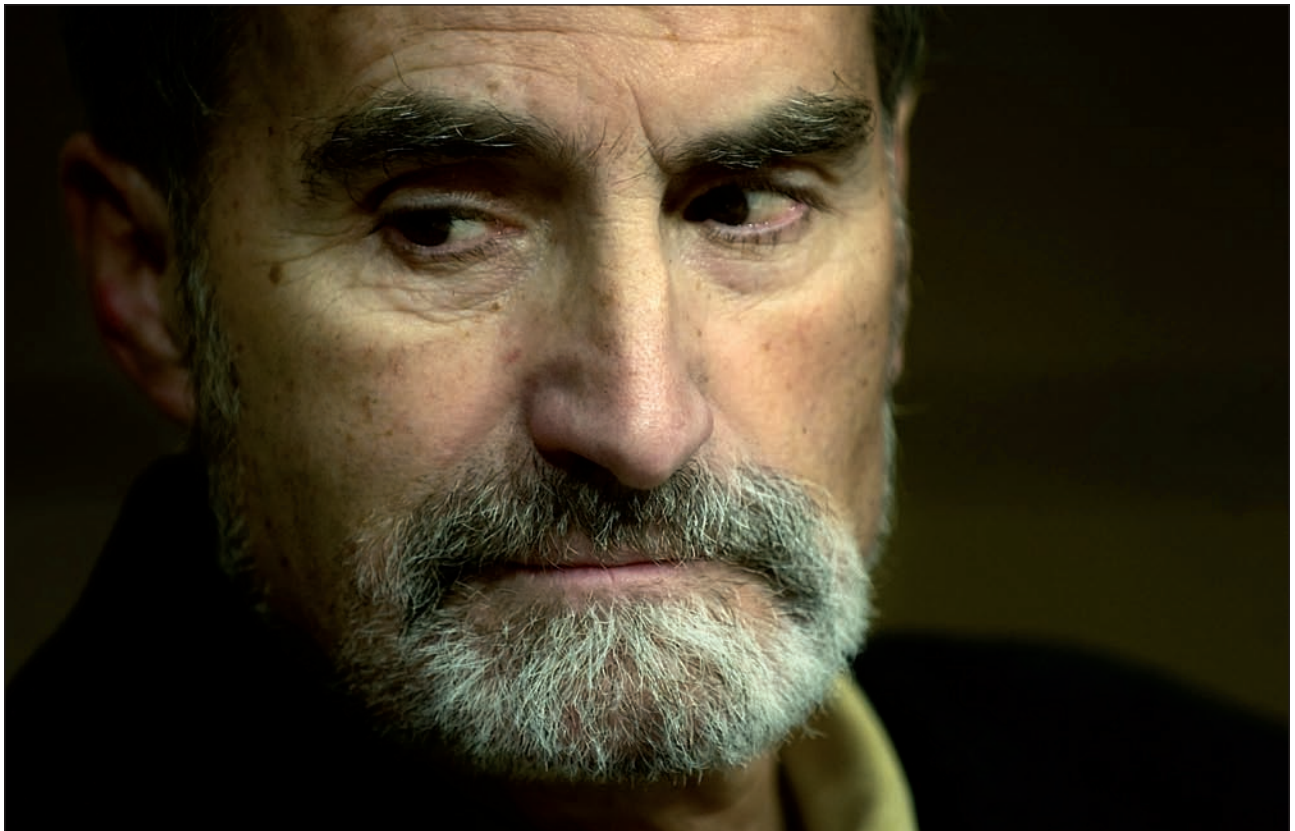
Zer nolako musika entzuten duzu azken boladan?

Musika klasikoa. Klasikoen barruan konpositore eta momentuak ditut. Asko gustatzen zaizkit XVI. mendeko eta XVII.eko Monteverdi, Palestrina, Bach, Mozart aldizka, eta Beethoven. Musika errusiarra eta ekialdeko eliza ortodoxoetako musika liturgikoa ere bai.

Euskara egun, gizarte baten hizkuntza bezala, askoz ere sendoago dago. Bermatuago dago. Lehen hari batetik zintzilik zegoen. Gure denboretan euskara abertzaleen, nazionalisten eta euskaltzale batzuen afizioa zen. Pasio bat”

“Orain beste ur lodi batzuk daude. Gizarte baten baketzearen beharra eta horrekin batera doazen egoera psikologiko, politiko, sozialak. Egungo dema da Euskal Herriko gizartea eta politika nola egituratu. Erronka oso zaila”

JON URBE / ARGAZKI PRESS

Horrez gain, noizbehinka euskal kantariak ere entzuten ditut. Gauza bereziak. Pier Paul Berzaitz eta Mikel Laboaren azkena. Azken aldian Benitoren kantak ere entzuten ari naiz. Gero, eskura dezakedan musika herrikoia ere bai, baina ez naiz gehiegi saiatzten horretan. Ezagutza txikia dugun kulturetako musiketek ere erakartzen naute.

Eta irakurri?

Denetik. Filosofia irakurtzen saiatzten naiz noizbehinka. Azken aldian erlijioaren historiari heldu diot. Judaismoaren historia, alderdi historiko-kulturaletik begiratuta, asko interesatzen zait. *Itun Zabarraren* irakurketa eta judaismoaren bila-kaera, asko interesatzen zaizkit bai intelektualki eta bai espiritualki.

Bestalde, asko irakurtzen dut literatura. Narratiba, poesia zerbait, historiografia, biogra-

fiak... asko gustatzen zaizkit biografia eta historiografia ingelesak.

Euskal literatura irakurtzen dut eta egungo espainiar literaturarik, berriz, ez. Ez dut uste egile interesgarririk dagoenik, eta egotekotan, oso gutxi. Klasikoak bai, irakurri ditut.

Euskarari hainbat poema eta bertso eskaini dizkiozu. Nola ikusten duzu hizkuntza bera?

Orain dela 50 urte eta 20 urte baino askoz hobeto. Euskara egun, gizarte baten hizkuntza bezala, askozaz ere sendoago dago. Bermatuago dago. Lehen hari batetik zintzilik zegoen. Gure denborretan euskara abertzaleen, nazionalisten eta euskaltzale batzuen afizioa zen. Pasio bat.

Bestalde euskara zen, herri xeheak hitz egiten zuen hizkuntza, baliabide oso gutxi zituena. Bagara edo ez gara? Ez zegoen ez administrazioan, ez irakaskuntzan, ez komunikabideetan,

“Batuetan elizatik txundituta irteten ginen gure buruari galdetuz: Zer gertatzen da hemen? Zer misterio, zer presentzia arraro? Norbaitek esan dezake hori dena estetika zela. Estetika zen, bai, baina baita zerbait gehiago ere”

“Uste dut errukia oso garrantzitsua dela, baina ez garai batean zuen esanahiarekin. Limosnari lotutako zerbait zen, portaera burgesa. Ez. Errukia zerbait askoz ere sakonagoa da: elkarren kide izan, elkarren arduradun izan”

”

ez kulturaren, ez literaturaren, eta ez inon. Eguneroko bizitzan zegoen, familian, eta elizan, nahiz eta jendeak ez errekonozitu. Koldo Mitxelena hori zioen: Oiartzunen, zenbat elizkizun dena euskaraz, euskara ederrean. Predikatzaile kaputxino eta frantziskotarrek euskara oso ederra egiten zuten.

Orain esan dezakegu bagarela. Zer bilakaera izango du hemendik 30 urtera? Ez dakit, baina oinarri batzuk baditu behintzat. Niri oraindik kosta egiten zait pentsatzea Euskal Herriko Unibertsitatean goi mailako irakaskuntza euskaraz emango zenik. Nork sinistuko zuen? Inork ere ez. Heziketa ertainetan, eta batez ere, zientzietan eta matematika eta biologian? Orain badago. Askoz sendago dago. Horrek esan nahi du salbatua dagoenik? Ez. Baina hobeto badago.

*Itsasoan urak haundi dire,
Murgildu nahi dutenentzat,
Gure herriko lanak haundi dire,
Astun dire,
Gogor dire,
Zatiturik daudenentzat*

Urte asko Julen Lekuonaren poema hori lehen aldiz abestuko zenuenetik. Nola ikusten duzu Euskal Herria?

Urak handiak eta nahiko lohiak datoz oraindik. Orduko ur handiak euskaltasunaren ukapenaren urak ziren. Erdararen indarra, herri baten izaeraren ukazioa... beharbada ez arlo teorikoan, baina bai eguneroko bizitzan. Haiek ziren Lekuonak aipatzen zituen ur handiak. Orain beste ur lodi batzuk daude. Gizarte baten bakeztearen beharra eta horrekin batera doazen egoera psikologiko, politiko, sozialak. Egungo dema da Euskal Herriko gizartea eta politika nola egituratu. Erronka oso zaila. Ur horiek nahiko lodiak ikusten ditut. Hobe arinduko balira. Ekaitzaren ondoren datorren ur lohitsu dugu, ez urak handi bakarrik. Bihotz-bihotzez espero dut herri honen baketzea, bidean gelditu diren guztiak ahaztu gabe.

Errukia aipatu izan duzu zenbaitetan. Zer esanahi ematen diozu errukiari?

Uste dut oso garrantzitsua dela, baina ez garai batean zuen esanahiarekin. Errukia limosnari eta benefizentziari lotutako zerbait baitzen, portaera burgesa. Ez. Errukia zerbait askoz ere sakonagoa da: elkarren kide izan, elkarren arduradun izan. Norbaitek sufritzen badu, nik ere sufritu. Bestearen penak ulertzen eta nireganatzen saiatu. Elkarren ondoan egon. Eta errukitsu izan, zabal, ulerkor, intelektualki ere.

Kristautasunaren barruan, erlijio praktikaren atal nagusia da errukia. Eta errukia, besteak beste, gure naturaren jakituriatik letorke. Ez dagoela inor perfekturik, alegia, eta bere kasa

oso izan daitekeenik. Denok baitugu inperfektioa, akatsa, eskasia; denok baitugu, lehen edo geroago, arlo honetan edo hartan, besteen beharra. Nik uste dut Mendiko Irakaspena irakurri beharko genukeela berriro (Mateoren ebanjelioan).

Eta beste kontu bat; pentsaera modernoan askotan kontrajarri izan dira justizia eta errukia. Eta esan izan da: “Errukia ez, justizia baizik! Justizia obratzen dugunean errukirik ez da behar izango. Mundu guztia zoriontsu izango da, mundu guztiari emango baitzaio behar duena eta tokatzen zaiona. Balibide materialak eta errekonozimendua!”. Oso polita da justiziarekiko aldarrikapen hori, baina kontua da justiziaren ideal handi horiek mundu honetan ez direla konplizten, eta, alboan miseria et beharra ikusten duzunean, errukia oso garrantzitsua dela. Gaztelaniazko hitza asko gustatzen zait: “*compadecer*”. Bestearekin batera pairatu.

Zure poemaren bat hautatu behar bazenu...

Nire azken poesia liburuko [*Abestitzak eta poema kantatuak* (2006)] zenbait poema asko gustatzen zaizkit. Argitasun handiko eta exaltazio handiko poemak daude. Nafarroan idatzi nituen, udaldietan. Mahastiak, lasaitasuna, argitasuna, lurraldeak, gari sailak. Bizitzaren aldarrikapen indartsu hori, argiaren eta bizitzaren partaide zoriontsu sentitzen nintzela transmititu nahi izan nuen.

Horrez gain, liburu horretan badaude erruari lotutako poemak. Kulpabilitatearen kontzientzia. Zenbait poemarekin nahiko gustura gelditu nintzen. Eta gero, badituz argitaratu gabeko batzuk, orain dela urtebete gaixo egon nintzenez idatzitakoak eta hor ere badaude gauza politak.

Bada gauza bat asko gustatu zitzaidana, Lurdes hil baino pixka bat lehenago irakurri nuen, bera bisitatzera nindoala, udazkeneko egun batean. Elurra egin zuen eta erietzeko apartakalutik ikusten nuen Bianditz. Elurretan ikusten nuen, azken poema idatzi nuen, Bianditzi buruz, haurtzaroko oroitzapenak nahastuz, Oiartzun eta Nafarroa arteko mendi horiek nola ziren lurralde misteriotsu batera eramanez zeketen atea. Nola zegoen miresmenaren magia bat eta nola negua zetorren. Poema bat idatzi nuen nostalgia handiarekin, eta irakurri dut mila aldiz eta oso gustura gelditu naiz. Poema hori haurtzaro galduaren birgogoetaz da eta, lotzea orduko lurrak, orduko gure iruditeria, imajazioa oraingo nostalgiarekin. Lurdes hil eta gero idatzi nuen nire azken poema; idatzi dudana poema bakarra, Lurdes hil eta gero. Otoitz bat bezalakoa da. Gure sinesmen gune batzuen pintzelkada batzuk jasotzen nituen. ■

argia.com Elkarrizketaren bertsio luzeagoa duzue irakurgai gure webgunean.